

RAZMIŠLJANJA UZ KOJI-KOJEGA

Stjepan Babić

bjavljujemo članak S. Kordić o odnosu koji-kojega jer ona dosadašnju normu promatra s novoga gledišta koje je veoma važno u razmišljanju o njoj. Naime kad je jedna norma tako poznata, kao što je zahtjev da se odnosna zamjenica *koji* u akuzativu odnosi na neživo, a *kojega* na živo, a stotinu se godina tako uporno krši, onda se valja zapitati ima li neki dublji razlog za tako čestu pogrešku. I Snježana se Kordić zapitala i došla do veoma zanimljivog razloga za to. Odsada ne možemo govoriti o toj normi ako prije ne uzmemo u obzir i njezine poglede. Čak se postavlja pitanje ne bi li nakon ovoga članka trebalo promijeniti dosadašnju normu.

U *Jezičnom savjetniku* S. Pavešića i suautora s. v. *istovjetan* nalazimo u tome pogledu zanimljivu misao. Tamo piše:

"U ovoj riječi nema historijskog razloga da bude *je* (jer tu nije u starini bilo "jat"), pa pravopis i danas kao i oduvijek propisuje oblik "istovetan". Ijekavci tu "osjećaju" *jat*, pa se unatoč pravopisnim propisima oblik *istovjetan* neprestano čuje u razgovornom jeziku, a često se vidi i napisan. Možda bi u tome trebalo promijeniti pravopis, kad on do sada nije uspio promijeniti praksu."

Sumnja autora pokazala se opravdanom i današnji jezični priručnici dopuštaju i *istovjetan*. No odmah valja naglasiti da sama činjenica što se koja norma krši stotinu i više godina nije sama po sebi dovoljan razlog da napustimo dosadašnju normu. Naime, malo se koja norma ne krši godinama ili desetljećima, ako ih uopće ima koje se ne krše. Uzmimo samo normu o *kamo-kuda*. Budući da su ta dva priloga različita po značenju, nikako ne možemo prihvatiti da tu normu napustimo bez obzira koliko se dugo kršila, a da će se kršiti i u budućnosti, o tome sumnje nema. Da bi se koja norma napustila, mora ju postojati krupni razlozi. Valja dakle biti veoma oprezan da se ne bismo zaletjeli. Stoga treba razmotriti na desetke i desetke konkretnih primjera da se vidi kako ta pojava djeluje u cjelini.

Osim osnovnoga razloga da se time lakše razlikuje subjekt od objekta, autorica ima primjere koji bi s oblikom *koji* bili dvoznačni:

Pogledala je na mjesec, kojeg je prekrilo oblak.

Vozio se u automobilu kojeg je udario autobus.

Obratite pažnju na prvi nastavak, kojeg zamjenjuje drugi nastavak.

Prvo, što tu nije najbolje jest to što su to konstruirani primjeri jer oni nisu najbolji način za ispitivanje jedne jezične pojave. Naime kad se na primjerima kao *Avion gada brod, Dijete voli selo* isticalo da su takve rečenice dvoznačne, onda sam u članku O redu riječi u južnoslavenskim jezicima pokazao da u jezičnoj praksi nema dvoznačnosti jer kontekst isključuje jedno od značenja.¹ No među desetak primjera našao se jedan konkretni, jedini, koji je bio dvoznačan, a bio je tipa koji navodi i Snježana Kordić:

1 To je predavanje održano na Seminaru za strane slaviste 5. VIII. 1974. u Zadru i objavljeno u zborniku *25 godina Seminara za strane slaviste* (1950-1974), Sarajevo 1975. Zbog zanimljivi-

Štuka i grgeč jedine su ribe naših slatkih voda koje napadaju i ptice.

Bez posebnoga razmišljanja nije jasno tko koga napada, ali je to upravo primjer koji dovodi u pitanje razloge iznesene u prethodnom članku. Ovdje je isti poredak kao i u rečenicama koje imaju *koji-kojega*, ali se ta dvoznačnost ne može otkloniti zamjeničkim oblicima jer nema razlike između akuzativa i nominativa.

Što sad?

Hrvatski jezik ima jednu drugu mogućnost koju sam u navedenom članku zaboravio spomenuti, a to je izričaj s veznikom *što* i odgovarajućim padežom lične zamjenice:

Štuka i grgeč jedine su ribe naših slatkih voda što ih napadaju i ptice.

Želi li se jasno reći drugo, vjerojatnije značenje, onda to treba izreći kako drugačije jer je osnovno pravilo književnoga jezika da rečenice ne smiju biti dvoznačne, osim kad dvoznačnost ima kakve stilske razloge, pjesničke, humoristične, novinarske (privlačenje potencijalnih čitatelja dvoznačnim naslovima) i sl.

Rečenice s veznikom *što* i određenim padežom osobne zamjenice nisu tako neobične u našem jeziku. Upravo dok ovo pišem, u Vjesniku čitam podnaslov:

"Posmrtni govor Fausta Vrančića što ga je autor Tomko Mrnavić tiskao u Veneciji godine 1617., pronađen je u venecijanskoj knjižnici i uskoro izlazi u izdanju gradske knjižnice u Šibeniku, u prijevodu dr. Olge Perić" (23. II. 1993., 19.)

Navodim taj primjer ne samo zbog veze *što ga je* nego i stoga što on u glavnoj rečenici ima dva pojma od kojih je prvi neživ, a drugi živ, a ta je razlika onda veoma važna za odnosnu rečenicu: koji će se od odnosnika (relativizatora) upotrijebiti. U drukčijem bi kontekstu i veza *što ga je* mogla biti dvoznačna jer se zanaglasnica *ga* jednako odnosi na obje imenice kad su muškoga roda. Da se odnosi na govor, ovdje određuje glagol održati. Zamjena s odnosnom zamjenicom *koji* potpuno je jednoznačna. Ako se upotrijebi *koji*, on se može odnositi samo na govor, ako se upotrijebi *kojega*, on se može odnositi samo na Fausta Vrančića. Takve su rečenice primjeri koji pokazuju kad se navedena norma ne može kršiti, a takve rečenice u praksi nisu rijetke.

Da bi bilo potpuno jasno što želim reći, navest ću u obje inačice konstruirani primjer, malo šaljiv, ali po svojim posljedicama veoma poučljiv jer je razlika i bez posebnoga tumačenja jasna:

To je kaput gospodara koji treba isprašiti.

To je kaput gospodara kojega treba isprašiti.

Taj sam primjer naveo u jednome neobjavljenom članku 1967. godine pa se ne sjećam jesam li ga sam konstruirao ili sam ga gdje pročitao, ali to sada nije ni važno, važno je pokazati da je upotreba *koji-kojega* u takvim rečenicama razlikovna, a kad je razlikovna, ne smije se potirati. To je dakle važan razlog za ponovno razmatranje ovoga problema. Time ne želim reći da S. Kordić ne mora imati pravo, nego želim naglasiti da

voga pogleda na red riječi u makedonskom jeziku objavljen je i u časopisu *Makedonski jazik*, 25 (1974), str.109-121, a da bi bio dostupan i našoj javnosti, prenio sam ga i u knjigu *Hrvatska jezikoslovna čitanka*, Zagreb 1990, str. 247-256.

zbog njezina članka ne bismo smjeli olako napustiti dosadašnju normu, nego da taj problem treba još temeljito razmatrati. Najbolje na konkretnim primjerima.

SAŽETAK

Stjepan Babić, sveuč. prof. u m.
UDK 801.56:808.62, stručni članak,
primljen 1. ožujka 1993., prihvaćen za tisak 15. ožujka 1993.

Considerations about koji-kojega Summary

Reviewing the rules for the use of the accusative forms of the relative pronoun *koji*, the author suggests that the norm should not be changed before the phenomenon has received a thorough analysis.

NOVI STARI NAZIV: SLOVNICA

Branka Tafra

Hrvatske su gramatike, kao uostalom i gramatike drugih evropskih jezika, nastale na tradiciji grčkih i latinskih gramatika, pa su po koncepciji, ali i po nazivlju bile oslonjene na njih. No, već su prvi hrvatski jezikoslovci počeli izgrađivati domaće nazivlje stavljajući ga uz latinsko. Činili su to čak i onda kada su na hrvatskome pisali gramatike drugih jezika¹ ili kada je školskom osnovom bilo propisano latinsko nazivlje.² Ta je bogata baština bila često predmetom opisa mnogih jezikoslovaca. Najopsežniji sumarni opisi nalaze se u Maretićevoj raspravi *Pregled srpskohrvatske gramatičke terminologije XVII, XVIII i XIX vijeka* (Rad JAZU, 243) i u *Enciklopedijskom rječniku lingvističkih naziva* Rikarda Simeona. Nedostatak tih sinteza je što su neka jezikoslovna djela izostavljena, a ona koja su upotrijebljena nisu u potpunosti iscrpljena. Stoga u istraživanju povijesti hrvatskih jezikoslovnih naziva ta djela mogu pomoći, ali se svaki put treba okrenuti izvorištu, samim jezikoslovnim djelima.

Ovo je vrijeme veoma pogodno za stvaranje novih kovanica, ali i za oživljavanje leksičkih arhaizama. Po tome dosta podsjeća na vrijeme hrvatskoga preporoda³ kada su

1 Da spomenemo samo Mikalju i njegovu gramatiku talijanskoga jezika.

2 "Što se tiče *terminologie* (nazivoslovja) u obće, ona je po propisu školske osnove ... *latinska*, a nuz istu nalazi se ponajviše i *ilirska*", kaže Babukić u predgovoru svoje *Ilirske slovnice* (1854).

3 Čitav kulturni i politički život hrvatskoga preporoda obojen je jezikoslovnom djelatnošću, pa je to razdoblje ličilo na jezikoslovnu radionicu (B. Tafra, *Ilirizam - jezikoslovna radionica*, *Kaj*, 18 (1985) 1, str. 15-25.